תנ״ך · ראשונים · רד״ק · נביאים

רד"ק על יונה

רבנו דוד קמחי [הרד"ק]

ספריית אור ברסלב · or-breslev.co.il

רד"ק על יונה

רבנו דוד קמחי [הרד"ק]

מקור הטקסט: ספריא · רישיון: לפי המהדורה: נחלת הכלל או Creative Commons

התכנים שלפניכם נאספו, מוינו, סוננו ונערכו בעמל רב ובמסירות על ידי צוות פרויקט 'אוצריא' (otzaria.org).

לקריאה באתר, עם המפרשים והמקורות ליד כל שורה: https://or-breslev.co.il/library/רדק-על-יונה/
הקובץ נוצר ב־16 בנובמבר 2026 מגרסה v38-202611160902 של הספרייה.

תוכן העניינים

פרק א 4
פסוק א 4
פסוק ב 4
פסוק ג 5
פסוק ד 5
פסוק ה 6
פסוק ו 6
פסוק ז 6
פסוק ח 6
פסוק ט 6
פסוק י 7
פסוק יא 7
פסוק יב 7
פסוק יג 7
פסוק יד 7
פסוק טו 7
פסוק טז 7
פרק ב 8
פסוק א 8
פסוק ב 8
פסוק ג 8
פסוק ד 8
פסוק ה 8
פסוק ו 8
פסוק ז 9
פסוק ח 9
פסוק ט 9
פסוק י 10
פסוק יא 10
פרק ג 10
פסוק א 10
פסוק ב 10
פסוק ג 10
פסוק ד 10
פסוק ה 10
פסוק ו 10
פסוק ז 10
פסוק ח 11
פסוק ט 11
פסוק י 11
פרק ד 11
פסוק א 11
פסוק ב 11
פסוק ג 12
פסוק ד 12
פסוק ה 12
פסוק ו 12
פסוק ז 12
פסוק ח 13
פסוק ט 13
פסוק י 13
פסוק יא 13

פרק א

פסוק א

ויהי דבר ה' אל יונה בן אמתי לאמר. זה הנביא לא ראינו נבואה כתובה לו אלא זו שניבא על נינוה אבל מצאנו לו נבואה אבל לא נכתבה שכתוב בספר מלכים הוא השיב את גבול ישראל מלבא חמת עד ים הערבה כדבר ה' אלהי ישראל אשר דבר ביד עבדו יונה בן אמתי הנביא אשר מגת החפר ויש בדבר הזה מחלוקת בדברי רבותינו ז"ל אמרו יונה תבע כבוד הבן ולא תבע כבוד האב רוצה לומר חשש לכבוד ישראל לפיכך ברח לחוצה לארץ שאינה מקום נבואה כדי שלא ישלחהו האל ית' לנינוה שידע שיהיו קרובי תשובה ויהיה בזה עונש לישראל ולא חשש לכבוד האל יתברך וזהו מה שנאמר ויהי דבר ה' אל יונה שנית, שנית דבר עמו ולא שלישית והקשו ולא והא כתיב אשר דבר ביד עבדו יונה בן אמתי הנביא ותרצו על עסקי נינוה לא דבר עמו אלא פעם שנית ולא שלישית. ומהם אמרו לא דבר עמו אלא בדבר נינוה ולא בדבר אחר אלא פעם שנית ולא שלישית, ומה שאמר אשר דבר ביד עבדו יונה בן אמיתי רוצה לומר כמו שנתהפך להם בנינוה מרעה לטובה כך בימי ירבעם בן יואש נתהפך להם מרעה לטובה ונביא זה היה משבט זבולון מן הנראה כי גת החפר היה שם עירו ובחלק זבולון היה כמו שכתוב גתה חפר עתה קצין, ויש לשאול למה נכתבה נבואה זו בכתבי הקדש וכולה על נינוה שהיתה מאומות העולם ואין בו זכר לישראל ואין בכל הנביאים זולתה כמוהו ונוכל לפרש כי נכתבה להיות מוסר לישראל שהרי עם נכרי שאינם מישראל היה קרוב לתשובה ובפעם הראשונה שהוכיחם הנביא שבו בתשובה שלמה מרעתם וישראל מוכיחים אותם הנביאים השכם והערב ואינם שבים מרשעם ועוד להודיע הפלא הגדול שעשה האל יתברך עם הנביא שהיה במעי הדג ג' ימים וג' לילות וחי, ועוד שהקיאו הדג ועוד ללמד שהאל יתברך חומל על בעלי תשובה מאיזה עם שיהיו ומוחל להם וכל שכן כשהם רבים:

פסוק ב

קום לך אל נינוה. **וקרא עליה כי עלתה רעתם לפני**. ולא כתב מה יקרא עליה אלא ממה שקרא עליה בסוף ונינוה נהפכת למדנו כי זאת הקריאה אמר לו שיקרא עליה כי עלתה רעתם לפני למד כי האל יתברך משגיח אף באומות העולם כשתגדל רעתם בחמס וכן בדור המבול ובאנשי סדום כי מלאה הארץ חמס, והחמס מפסיד היישוב והאל יתברך רוצה ביישוב העולם אבל בשאר עבירות אינם חשובים לפניו שישגיח

עליהם אלא בישראל לבדם כמו שאמר רק אתכם ידעתי מכל משפחות האדמה כמו שפי' בנבואת עמוס:

פסוק ג

ויקם יונה לברוח תרשישה מלפני ה'. ואיך יהיה יכול לברוח ודוד אמר אנה מפניך אברח אלא אין מלפני כמו מפני כי הנביא היה מלא חכמה ודעת ואיך היה חושב לברוח מפני ה' אלא מלפני ה' היה חושב כי פי' מלפני מדבר שהוא לפני ה' והוא רוח הנבואה כי חשב שאם יצא מארץ ישראל לחוצה לארץ לא תשרה עליו רוח נבואה והיה ממאן ללכת בזה השליחות כי אמר יונה הגוים קרובים לתשובה הם ואם אלך אליהם בשליחות האל יתברך ישובו מדרכיהם הרעים ויחייבו ישראל בזה שאני והנביאים אחרים הולכים אליהם תמיד בשליחות האל יתברך ואינם שבים מדרכם הרעה לפיכך היה ממאן ללכת בשליחות זה וכן פירשו רבותינו ז"ל כי בעבור זה היה נמנע כי אמר אין השכינה שורה בחוצה לארץ ובעבור שהגוים קרובי תשובה ושלא לחייב את ישראל ברח אמר לו הקב"ה יש לי כיוצא בך:

וה' הטיל רוח גדולה אל הים. אמר רבי ברכיה אדם מבקש לברוח ובורח אצל שהוא יכול לעמוד. יש לך אדם שבורח אצל בורח הים ברח מפני שנאמר הים ראה וינוס ואתה ברחת אל הים, וי"ת מלפני ה' מן קדם דאתנבי בשמא דה':

וירד יפו. מעירו שהיא גתה חפר או מירושלם ירד אל יפו שהיא על שפת הים והוא חוף אניות והנכנס בים יקרא יורד כמו שנאמר יורדי הים באניות כי שפת הים הוא מקום נמוך כנגד שאר היבשה ואדוני אבי ז"ל פי' כי יקרא יורד כנגד האניה שהיא עמוקה ויורד בה כמו שאמר וימצא אניה וירד בה, וכן אמר ויונה ירד אל ירכתי הספינה וכן יורדי הים באניות:

וימצא אניה באה תרשיש. באה טעמו מלרץ רוצה לומר שהיתה מוכנת ללכת ולבא תרשישה:

ויתן שכרה. שכר הראוי לו לתת לה אמר לתת או נתנו מתחלה, ובדרש נתן שכר כל הספינה בעבור שתמהר ללכת ולא תמתין לסוחרים ולסחורות בעבור שהיה רוצה לברוח מהר, וסמכו מזה שאין הנבואה שורה אלא על אדם עשיר:

פסוק ד

וה' הטיל, חשבה להשבר. על דרך הרחבת הלשון, רוצה לומר אנשי האניה חשבו שתשבר האניה:

פסוק ה

ויראו המלחים. הם תופשי המשוטים:

אל ירכתי הספינה. אל אחת מן הירכתים, וכן ויקבר בערי גלעד, ועל עיר בן אתונות:

פסוק ו

ויקרב אליו רב החובל. הגדול שבספנים כי הספנים נקראים חובלים לפי שמושכין ומתירין חבלי התורן כפי חכמתם וחובל הוא שם כלל לחובלים, וכן ת"י רב ספניא הוא שם בשקל ואת היותר החרמנו, וגם כן יהיה שם כלל לחובלים והוא הגדול המנהיג הספינה על פיו ימשכו ויתירו הספנים את החבלים:

יתעשת. יתרצה וכן אבדו עשתונותיו מחשבות רצונו וכן בארמית ומלכא עשית לקדמותיה רוצה לומר מחשב, וי"ת יתרחים:

פסוק ז

ויאמרו, לכו ונפילה גורלות. יש לתמוה בזה הענין איך חשבו כי בעבור אנשי האניה הזאת הי' סער גדול בים וכי לא הי' אניות אחרות בים וכי כל האניות שיש להם סער בים מפילים אנשיה גורלות בשל מי הרעה ומצאתי בפרקי ר' אליעזר בא עליהם סער גדול בים ומימנם ומשמאלם כל האניות עוברות ושבות בשלום בשתיקות הים והאניה שירד בה יונה בצרה גדולה שחשבה להשבר אמרו בשל מי הרעה הזאת לנו נדעה באשר למי הרעה הזאת לנו בעבור מי הוא:

פסוק ח

ויאמרו. הגידה נא לנו באשר למי הרעה. שאתה הוא מי שבעבורו בא אלינו הצרה הזאת הגידה מה מלאכתך על איזה עון נתפשת מה היא מלאכתך אולי היא מלאכת רמאות וחמס ובעבור זה אתה חייב:

ומאין תבא. אולי ברחת מפני רעה שעשית שם ומה ארצך אולי בני ארצך הם בני רשעים:

ואי מזה עם אתה. מ"ם השמוש כמו הפוך כאלו אמר ומאיזה עם אתה או יתפרש בלי הפוך זה העם שאתה ממנו איזה הוא אם הוא עם שנוי מהשם ית' מרוע מעשיהם:

פסוק ט

ויאמר. בשני דברים השיב להם תשובה על שאלתם כיון שאמר להם עברי אנכי ידעו עמו וארצו וכיון שאמר ה' אלהי השמים אני ירא השיב להם על שאלתם מה מלאכתך כי אין מלאכתו מלאכת מרמה אבל הוא ירא את ה' ולא עושה כל עול ומה שאמר אשר עשה את הים ואת היבשה בעבור שהיה להם סער בים אמר כי אל ית' עשה הים והוא

הטיל רוח סער בו והוא ישקיטנו כשירצה ויוציאנו אל היבשה ואמר על השמים אלהי כי הוא מנהיגם ושופטם ואמר על הארץ אשר עשה שפירושו תקן כי לא נבראת מתחלה מתוקנת לצורך הברואים עד הקוות המים:

פסוק י

וייראו. כי הגיד להם כשאמר להם ואת ה' אלהי השמים אני ירא אמרו לו אם כן איך היה זה הסער בעבורך אמר להם אני נביא והאל ית' היה שולח אותי לנינוה והיה קשה בעיני לכתי אליהם וברחתי לי מפני זה ויצאתי מארץ ישראל שהיא מקום הנבואה:

פסוק יא

ויאמרו, **כי הים הולך וסוער**. כי אין לנו תוחלת שישתוק הים כי הנה הולך וסוער יותר:

וישתוק הים. מקום שאון גליו וכן אמר וישמחו כי ישתוקו:

פסוק יב

ויאמר, **בשלי**. בעבורי כלומר בחטא אשר לי:

פסוק יג

ויחתרו. החזיקו במשוטות להוציא הספינה אל היבשה כי תופש המשוט ומוליכו בים הוא כחותר בים וי"ת ושייטין ומה שאמר להשיב לפי שמהיבשה נסעה הספינה וכשתצא אל היבשה הנה היא שבה אליה:

פסוק יד

ויקראו. מבואר הוא:

אנה. בה"א:

נקיא. באל"ף כדרך בעלי האלף נביא נשיא:

פסוק טו

וישאו. מבואר הוא:

פסוק טז

וייראו, **ויזבחו זבח**. איך זבחו זבח בספינה אלא פירושו כתרגומו ואמרו לדבחא דבח קדם ה':

וידרו נדרים. שאר נדרים זולתי זבח כמו לתת צדקה לעניים:

פרק ב

פסוק א

וימן ה'. ענין זמון כמו אשר מנה מאכלכם והאל ית' הזמינו לפי שעה שבשעה שהוטל יונה בים הזמין הדג שבלעו ולא טבע בים וזה היה אחד מן הנסים ובפרקי ר' אליעזר ר' טרפון אמר ממונה היה הדג ששת ימי בראשית לבלוע את יונה:

פסוק ב

ויתפלל יונה. נס גדול היה שהיה במעי הדג שלשה ימים ושלשה לילות והוא חי ועוד נס אחר שלא נדהם אלא עמד בדעתו ובשכלו והתפלל:

הדגה. כמו הדג ויבא בלשון זכר ונקבה כמו והדגה אשר ביאור מתה, ויש דרש כי נקבה היתה ומ"ם ממעי אינה במקום בי"ת אלא רוצה לומר כי מתוך הצרה התפלל וכן מבטן שאול שועתי ממעמקים קראתיך ה' מן המצר קראתי יה:

פסוק ג

ויאמר. ויעניני כיון שעמד בחיותו ידע שיצא ממעי הדג בשלום:

פסוק ד

ותשליכני מצולה, ונהר יסובבני. הנהר הנכנס בים והחכם ר' אברהם אבן עזרא פי' כי במקום התחברות היה עם הנהר היה זה:

כל משבריך וגליך. בהשבר גלי הים בעת הזעף יקראו משברי:

פסוק ה

ואני אמרתי נגרשתי. שחשבתי כשהטילוני בים שאני מת ונגרשתי מנגד עיניך כלומר מהשגחתך עלי עד שחשבתי שהסתרת פניך ועיניך ממני אך עתה שעשית עמי הנס הגדול הזה ועודני חי במעי הדג ידעתי שאוסיף עוד להביט אל היכל קדשך בבית המקדש ומקום הנבואה ומקום השגחתך עוד תשיבני אליו ואם אני ברחתי ממנו ופי' להביט להתפלל נגד ההיכל:

פסוק ו

אפפוני מים עד נפש. סבבוני מים עד שכמעט יצאה ממני נפשי עד שבלעני הדג וכן כי באו מים עד נפש:

סוף חבוש לראשי. הסוף הוא הגומא ויש ממנו גדל על שפת היאר או הים לפיכך נקראים סוף שגדל על שפתו סוף רב ויש ממנו שגדל בקרקע הים בעיקרי ההרים והוא שקורין לו אלג"א בלע"ז והוא דק וארוך ונכרך בראשי הדגים וזהו שאמר סוף חבוש

לראשי ופי' לראשי לראש הדג שבלעני כי הוא היה כמו ראשו כל זמן שהיה במעי הדג וי"מ סוף ים סוף ואומרים כי ים סוף הוא נכנס בים יפו ועל הדרך הזה ת"י ימא דסוף תלי עיל מן רישי:

פסוק ז

לקצבי הרים ירדתי. לסוף ההרים אשר בים כלומר לעיקריהם שהוא קרקע הים וקצב וקץ אחד הוא וכת"י לעיקרי טוריא נחתית:

הארץ בריחיה בעדי לעולם. מתחילה חשבתי שהארץ שהיא היבשה היו בריחיה בעדי כלומר שהיתה בורחת בעדי שלא אצא אליה לעולם שיהיה הים קברי ואחרי שאני חי במעי הדג ידעתי שהעלית משחת חיי והשחת הוא הקבר ואצא עוד אל היבשה:

ה' אלהי. ששפטת אותי בדין וי"ת ארעא נגדת בתוקפהא וגומר:

פסוק ח

בהתעטף עלי נפשי. זה הלשון נאמר על רוב הצרה שתקצר נפש האדם בו וכן נפשם בהם תתעטף אמר כשהיתה בצרה נפשי שבלעני הדג מתחילה חשבתי כאלו אני מת ועם כל זה את ה' יתברך זכרתי והתפללתי אליו:

ותבא אליך תפלתי. וכיון שנשארתי כך חי במעי הדג ידעתי שבאה אליך תפלתי:

אל היכל קדשך. הוא השמים וכן נאמר בהיכל קדשו ה' בשמים הכין כסאו ועל דרך הזה נאמר ותבא תפילתם למעון קדשו השמים:

פסוק ט

משמרים הבלי שוא. אנשי הספינה שהיו עובדים אלילים והם משמרי הבלי שוא ידעתי שאחר שנמלטו מן הצרה יעזבו חסדם שייראו את ה' וזעקו אליו ונדרו נדרים לא יקיימו מה שנדרו וישובו לעבודת אלהיהם אבל אני לא כן כי בקול תודה אזבחה לך:

משמרים. אינו פעל יוצא אלא הוא כמו שומרים וי"מ חסדם יעזבו מן חסד הוא כלומר יעזבו אליליהם שהם חסד ונבלה וכן הוא בפרקי רבי אליעזר כיון שראו המלחים כשהגיעו אל נינוה את כל הנסים שעשה הקב"ה עם יונה עמדו והשליכו איש אלהיו בים שנא' משמרים הבלי שוא חסדם יעזובו חזרו ליפו ועלו לירושלם ומלו את בשר ערלתם שנאמר ויראו האנשים יראה גדולה את ה' ויזבחו זבחים וכי זבח זבחו אלא זה דם ברית מילה שהוא כדם זבח ונדרו להביא איש את אשתו ואת בניו ואת כל אשר לו ליראה את ה' אלהי יונה ונדרו ושלמו ועליהם הוא אומר על הגרים גרי הצדק וי"ת לא כעממיא פלחי טעותא וגו':

פסוק י
ואני בקול תודה. שאודך בקול תודה בתוך קהל ואזבח' לך זבח תוד' כאשר נדרתי:
ישעותה לה'. פי' ואומר כי הישועה לה' לבדו שהושיעני בפלא גדול שעשה לי:

פסוק יא
ויאמר ה' לדג. העיר את רצונו שיקיאנו אל היבשה:

פרק ג

פסוק א
ויהי דבר ה' אל יונה שנית. כבר פירשנו למעלה א, א טעם שנית:

פסוק ב
קום, אשר אנכי דובר. שדברתי אליך כבר וגם עתה אני דובר אליך שתקרא אליה שתהיה נהפכת על רעתם:

פסוק ג
ויקם, עיר גדולה לאלהים. כל דבר שרוצה להגדילו סומך אותו לאל דרך הגדלה כמו כהררי אל ארזי אל שלהבת יה מאפליה:

פסוק ד
ויחל יונה. כי העיר היתה מהלך שלשה ימים מן הקצה אל הקצה והחל יונה להכנס בעיר עד מהלך יום ובלכתו בעיר היה קורא ואומר עוד ארבעים יום ונינוה נהפכת רוצה לומר כמהפכת סדום ועמורה כי מעשיה היו כמעשיהם:

פסוק ה
ויאמינו. כי אנשי האניה היו בעיר והעידו עליו כי הטילוהו אל הים וכל ענינו כמו שהיה לפיכך האמינו בנבואתו ושבו בתשובה שלמה:
ויקראו צום. קודם אזהרת המלך עשו תשובה מעצמם והתענו ולבשו שקים:

פסוק ו
ויגע הדבר. הדבר אשר דבר הנביא וקרא על העיר:
אדרתו. אדרת המלוכה שעליו וי"ת לבוש יקריה:

פסוק ז
ויזעק. העביר כרוז בעיר על התשובה ואע"פ שהעם היו נזהרים מאליהם הוסיף עוד ענוי הבהמה והשבת הגזל:

מטעם המלך. רוצה לומר מעצתו ושכלו הוא וגדוליו כלם הסכימו בזה וכן וטעם זקנים יקח בשנותו את טעמו והדומים להם ות"י מגזרת מלכא:

פסוק ח

ויתכסו, **בחזקה**. בכל לב:

מדרכו הרעה. שאר עבירות:

ומן החמס. הוא כנגד כולם ועליו נגזרה גזרתם:

פסוק ט

מי יודע. אולי ישוב ונחם האלהים בשובינו ממעשינו הרעים או פי' מי שיודע דרכי התשובה ישוב והאלהים יתברך ינחם ות"י מאן ידע דאית ביה חובין יתוב מנהון ויתרחם עלנא מן קדם ה':

ונחם. פתח כי הוא פעל עבר מוסב לעתיד מפני הוי"ו והוא מבנין נפעל:

פסוק י

וירא, **מדרכם הרעה**. כלל כל הרעות ומן החמס שבו בתשובה שלמה כמו שאמרו רבותינו ז"ל מי שגזל מריש ובנאו בבירה גדולה מקעקע כל הבירה כולה ומחזיר מריש לבעליו:

וינחם האלהים. כי כל דבריו שאמר להרע לבני האדם בתנאי אם לא ישובו אבל אם ישובו יסלח וזו המדה היא ממדותיו ית' כמו שאמר בתורה וכן אמר ירמיהו רגע אדבר וגו' וכן אמר יחזקאל ובשוב רשע מרשעתו וגו':

פרק ד

פסוק א

וירע. שרשו ירע וכן וירע בעיני ה' תרע עינו וכן כל אשר במשקלם ולא כדברי רבי יהודה ואיך ידע יונה ועדיין לא הגיע מ' יום אמר לו האל יתברך ברוח נבואה כי שב ממה שגזר עליהם כיון ששבו מדרכם הרעה:

ויחר לו. כמו שפירשנו בעבור ישראל שלא שבו מדרכם הרעה:

פסוק ב

ויתפלל. יונה התפלל קח נא את נפשי ואמר בתחלת תפילתו אנא ה':

הלא זה דברי. מה שהייתי חושב ומדבר עם לבי כי הייתי מפחד שישובו ותנחם על הרעה ותהיה תשובתם גורמת רעה לישראל:

אנה. כתיב בה"א:

עד היותי. בעוד היותי וכן עוד זה מדבר:
קדמתי לברוח. קודם שתבא אלי נבואתך בזה פעם שנית:
ונחם. קמץ כי הוא בינוני מבנין נפעל:

פסוק ג

ועתה, קח נא את נפשי. שלא אראה ברעת ישראל כמו שאמר משה רבינו ע"ה מחני נא מספרך וכן אמר הרגני נא הרוג:

פסוק ד

ויאמר ה' ההיטב חרה לך. אם חרה לך מאד ולא אמר לו עוד אלא רוצה לומר עוד אראך אות שאינו מן הדין שיחרה לך על סליחתי לשבים והיטב ענינו חוזק הענין וכן ואכות אותו טחון היטב שברו היטב ויש מפרשים אם הטוב שאני עושה להם חרה לך וי"ת כמו מאד הלחדא:

פסוק ה

ויצא, מקדם לעיר. ישב לו במקום שהוא מזרח לעיר עד אשר יראה אולי לא יעמדו בתשובתם ותשוב הגזרה עליהם:

פסוק ו

וימן. הצמיחו לפי שעה ואעפ"י שעשה לו סוכה לצל אולי יבשו עצי הסוכה כי ישב שם עד מלאות לו ארבעים יום ועשה עמו אות זה להשכילו בגזרת ה' וכי רחמיו על כל מעשיו:
וקיקיון. הוא עשב שתארכנה פארותיו ותגבהנה ועושה צל ובמשנה ולא בשמן קיק ואמרו בגמרא מאי קיק ריש לקיש אמר קיקיון דיונה אמר רבה בר בר חנה לדידי חזי לי קיקיון דיונה ולצלוליבא דמי ואבי פשקי רבי פי' בין בצעי המים הוא גדל ועל פום חנוון מדלן יתיה פי' על פתחי החנויות מדלין אותו לצל ומפרצדוהי עבדין משחא, פירש מגרעיניו עושין שמן ופי' רבינו שמואל בן חפני שהוא עשב הנקרא בלשון ערבי אלכרו"א ופי' צלוליבא מצאתי בתשובת הגאונים אילן סרק ויש במקומינו הרבה ועושה גרעינים ועושין מהן שמן וכל מי שיש לו צנה הרבה שותה ממנו ושמו בלשון ערבי אלכרו"ע:
מרעתו. מחום השמש שהכהו שיבשו עצי הסוכה שהיו לו צל:

פסוק ז

וימן. הזמין התולעת לפי שעה במקום הקיקיון:
בעלות. בבית:
ותך את הקיקיון. תולעת לשון נקבה וכן כי תאכלנו התולעת:

ותך. רוצה לומר שחתכו למטה ואחר שנפסק ממנו לחות הארץ ונחתך יבשו עליו שהיו לו לצל והנה יום אחד היתה לו השמחה ולמחרת בעלות השחר הוכה ויבש:

פסוק ח

ויהי, וימן. הזמין הרוח לפי שעה להוסיף לו צרה על צרתו כחום השמש ופי' חרישית חזקה שנעשו בני אדם כחרשים בנשיבתה ות"י שתיקתא ורוח קדים היא חמה ותך השמש הרוח והשמש:

ויתעלף. יגעה נפשו ונבהלה מאד עד שלא יכול לעמוד על עצמו מרוב החום וכמעט יצאה רוחו כמו שפי' תתעלפנה בספר עמוס וכן בדברי רבותינו ז"ל שמא יתעלפ':

פסוק ט

ויאמר. מבואר הוא:

פסוק י

ויאמר ה' אתה חסת על הקיקיון. ואף על פי שלא חס על הקיקיון אלא מפני צערו כן האל ית' חס על נינוה מפני כבודו כי הנבראים הם כבודו כמו שכתוב מלא כל הארץ כבודו וכ"ש מין האדם כמו שכתוב ולכבודי בראתיו ואף על פי שפירשנו זה על ישראל מכל מקום על מין האדם מדבר כמו שאמר יצרתיו אף עשיתיו אלא לפי שישראל מכירים בכבוד האל יותר משאר מין האדם זולתי החכמים שבהם אמר הפסוק על ישראל:

אשר לא עמלת בו ולא גדלתו. הדבר שיעמול בו האדם הוא עצב יותר באבדו ואעפ"י שהאל ית' לא עמל ביצירת הנבראים דברה תורה כלשון בני אדם להבין השומעים:

שבין לילה היה ובין לילה אבד. בין כמו בן וכן בן נון ובן לילה כמו בן לילה כמו בן חדש בן עשרים ופי' בן לילה כי בלילה אחת צמח ובלילה האחרת אבד בסוף הלילה כי בעלות השחר הוכה וייבש:

פסוק יא

ואני לא אחוס, הרבה מי"ב רבוא אדם. יותר מי"ב רבוא אדם ורבוא הוא עשרת אלפים ומלת משתים במאריך המ"ם והשי"ן איננה דגושה:

אדם. כולל זכרים ונקבות:

אשר לא ידע. שהם קטנים ולא ידעו בין ימינם לשמאלם ואין בהם חטא ואין להם עונש אלא בעבור האבות וכיון שהאבות שבו הנה הם בלא עונש וכן בהמה רבה שיש בעיר והבהמה אין לה עונש וזכות ועל כל אלה ראוי לחוס ולחמול וכל שכן על רבים: